

OSMANLI ARAŐTIRMALARI
XVI

Neşir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XVI

Sahibi: **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail ÖZDOĞAN

Tel.: (0212) 518 26 09

Yazı İşleri Sorumlusu: Nejat GÖYÜNÇ

Adres: İmam Hüsnü Çıkmazı 35/3, 81130 Üsküdar - İST.

Tel.: (0216) 333 91 16

Dizgi: İlhami SORKUN

Tel.: (0212) 511 04 26 - 62

Basıldığı Yer: FATİH OFSET

Tel.: (0212) 501 28 23

Adres: **ENDERUN KİTABEVİ**, Beyaz Saray No. 46, 34490 Beyazıt - İST.

itinerary should perhaps give a more reliable chronology than has hitherto been available. So, too, the chronology of the siege and the major events during its course are noted in the register. The human costs of war are evidenced in the fate of individual soldiers, through references to injuries sustained and descriptions of acts of courage.

This is a book for western historians, introducing them for the first time to the wealth of contemporary Ottoman archival material on the siege of Malta, and is valuable as such; the author concludes that this material confirms much that is known from western sources while also providing a fuller perspective for any description of the siege. However, his choice of documents makes for an uncertain narrative and the critical eye of the historian is nowhere apparent. A number of errors will dissatisfy the Ottomanist who is better served by Turan and Tekindağ. Given that the author has no knowledge of Turkish, old or new, he is less than generous in acknowledging the he which he received from his Turkish-speaking collaborators, without whom he could not have embarked on this project and whose involvement in the translation of sections from the register which were printed in the Sunday Times of Malta (see p. 37 and References) must also have been crucial.

Caroline FINKEL

Suraiya FAROQHÎ, *Making a Living in the Ottoman Lands 1480 to 1820*, (Osmanlı Topraklarında Yaşam Mücadelesi), The Isis Press, 1995, 330 sahife.

İktisadi ve Sosyal tarih alanında birçok eseri bulunan değerli araştırmacı Suraiya Faroqhi'nin, 1480-1820 tarihleri arasında Osmanlı Anadolu'sundaki iktisadi hayat, kentler ve devletin bu yapılar üzerindeki etkisi gibi konulara değinen on üç makalesi biraraya getirilerek, Isis tarafından bir kitap halinde yayınlanmıştır.

Eserin önsöz kısmında Faroqhi, kitapta toplanan tüm makalelerin; yiyecek kıtlıkları, sefere çıkan ordunun istekleri ve hergün meydana gelen isyanların olduğu zor bir dünyada, insanların hayatta kalma mücadelelerini ilgilendiren ortak bir paylaşım konusunu içerdiğini belirterek, temel ilgisinin şehirlerin ve kırsal kesimin orta sınıfındaki tüccarları, düşük seviyedeki memurları ve zanaatkarları içine aldığını söyler. Önsöz kısmında ayrıca, kitapta yer alan makalelerin konularına göre gruplandırılması yapılarak, hangi bilgileri içine aldıkları izah edilir.

Kitap içerisinde bulunan makale adları ve verdikleri bilgiler kısaca şöyle özetlenebilir:

“The Anatolian Town and its Place within the Administrative Structure of the Ottoman State (1500-1590)” [Anadolu Kenti ve Onun Osmanlı İdari Yapısındaki Yeri]: Osmanlı arşiv belgelerinin doğrudan veya dolaylı olarak, İstanbul’daki merkezi idarenin meselelerini bize naklettiğinden söz eden Faroqhi, Anadolu kentlerinin 16. yüzyıldaki görünüşünü cami, medrese, mahalle mescidi, hamam ve bedestan gibi yapılarla birlikte anlatarak bu kentlerin merkezi idare ile olan ilişkileri üzerinde durmuştur. Sancak merkezi olan şehirlerin ve mufassal ve icmal gibi defterlerde listelenen kazaların yapısı ve önemi belirtilmiştir.

“Towns, Agriculture and the State in Sixteenth Century Ottoman Anatolia” [16. Yüzyıl Osmanlı Anadolu’sunda Kentler, Ziraat ve Devlet]: Bu çalışmada, Anadolu toprakları üzerinde yoğunlaşarak, 16. yüzyılda kentler arasındaki iletişim ve ticari faaliyetler anlatılmış, bu yüzyılda kentlerin oldukça küçük olduğu ve kentler arası mesafelerin ise hayli uzak olduğu belirtilmiştir. Osmanlı Devleti’nin kent ekonomisi ile olan ilişkisini incelemek için ise, izlenmesi gereken yollar hakkında değişik kişilerin görüşleriyle birlikte bize bilgi veriliyor. Anadolu üzerindeki kentler ve nahiyeler, bunların arasındaki mesafeler ve ticaret ağları hakkında yapılan bu araştırma, Kanuni döneminin ilk yılları, 16. yüzyıl sonrası kentleşme ve kentlerin yapılarını da anlatmaktadır.

“The Fieldglass and the Magnifying Lens: Ottoman studies of Crafts and Craftmen” [Osmanlı zanaat faaliyetleri ve zanatkârlar]: Osmanlı esnafının üretim faaliyetleri üzerine yapılan çalışmalar bizi Osmanlı ekonomisinin analizine götürecektir. Makalede, yeniçağda Avrupa ve Osmanlı tüccarları arasındaki ticari rekabetler, Avrupa’da endüstrileşmenin ortaya çıkışı ile Osmanlı zanatkârlarının giderek gücünü yitirmeye başlaması, Osmanlı bölgesel ekonomisinin Avrupalı kapitalistlerin eline geçmesi, bir zaman sonra Osmanlı Devleti’nde ticari faaliyetlerdeki yeniden canlanmalar ve bunu oluşturan nedenler üzerinde durulmuştur. Ayrıca merkezi bir yapıya sahip Osmanlı Devleti’nin, zanatkârlar ve onların teşkilâtları üzerindeki denetimi ile ticarete paranın işleyişi meselelerine de değinilmiştir.

“Ottoman Guilds in the late Eighteenth Century: The Bursa Case” [18. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Loncaları: Bursa Örneği]: Bursa örneğinden yola çıkarak 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı loncalarının işleyişi, devletin bu kurumlara bakış açısı, loncalarda yer alan müslimler ve gayrimüslimler hakkında bilgi

verilmeye çalışılmıştır. Bursa'daki vakıf kayıtlarından da, loncalar tarafından bazı vakıfların oluşturulduğu ve lonca vakıflarının tüccarlar ve zanaatkarlar için kredi kaynağı sağladığı belirtilmiştir.

“Bursa at the Crossroads: Iranian Silk, European Competition and Local Economy 1470-1700” [Yolların kesişiminde Bursa: İran İpeği, Avrupa Rekabeti ve Yerel Ekonomi]: Ticari yolların kesiştiği bir şehir olan Bursa'nın, 1450-1480 arasındaki dönemde oldukça ilerlediği, şehirde araplar, İstanbul yahudileri, Cenevizliler ve yerli tüccarın önemli ticari faaliyetleri olduğu, ipek ticareti ve dokuma ürünleri açısından ele alınarak inceleniyor. Suriye, Diyarbakır ve İran'dan gelen parça kumaşların Bursa'da satışı için bu iş ile uğraşan komisyoncuların olduğu ve satışların bu komisyoncular vasıtasıyla gerçekleştiği bilgisi ilgi çekicidir. 15. ve 16. yüzyıllarda, önemli miktardaki Bursa ipekli giyeceğinin İtalyan tüccarlar aracılığıyla Avrupa'ya dağıtıldığı, Polonya ve Rusya'ya lüks ve pahalı ipekler gönderildiği belirtilirken, daha sonraki dönemlerde Avrupalı tüccarların ticari faaliyetlerini Hindistan ve Çin'e yöneltmeleri ile ipek ticaretinde meydana gelen dönüşüm dile getirilmiştir. Ayrıca makalede, ipek ticaretindeki krizlerin ortaya çıkışı, imalatçıların durumu ve gizli iş gücü olarak kölelerin ipek üretimindeki rolü de işlenmiştir.

“Long - Term Change and the Ottoman Construction Site: A Study of Builders' Wages and Iron Prices” [Uzun Vadeli Değişim ve Osmanlı Şehir Yapıları: İnşaatçıların Ücretleri ve Demir Fiyatları Üzerine Bir Çalışma]: Fiyatlar ve ücretler üzerinde çalışma ve bu faktörlere bağlı olan yaşam standartları, devletlerin sosyal ve iktisadi yapısını anlamada bize esaslı bilgiler verir. Bu cümleden yola çıkarak Faroqhi, Sayda ve Foça kalelerinin tamiratı hakkında bilgi veren arşiv belgelerinden yararlanarak inşaatçıların (ırgat, demirci, duvar işçisi) günlük yövmiyeleri, satın alınan malzemelerin (demir, kireç, çimento) fiyatları ve malzemelerin nerelerden geldiği hakkında bilgi verir. Foça ile ilgili belgelerde, mimarların ve mühendislerin, şehir yapılarının teknik planlarındaki sorumlulukları hakkında bilgilerin olmadığını belirterek, Osmanlı topraklarında yer alan çeşitli kentlerde yapı ustalarının günlük ücretleri verilmiştir. Tüm bu işçi ücretleri ve malzeme fiyatları ise makalenin sonunda şekiller ile gösterilmiştir.

“Merchant Network and Ottoman Craft Production (16-17th Centuries)” [Tüccar ağları ve Osmanlı zanaat üretimi (16. ve 17. yüzyıl)]: Ticari yapı içerisinde, Osmanlı endüstrisi ve el sanatlarının oluşturduğu bütünlüğü izah etmeye çalışan yazar, devletin ticari yapı üzerindeki etkisi ve belli eşyalarda monopolünün olmasını dile getiriyor. Osmanlı tüccarlarının faaliyetleri, bir zaman sonra rakiple-

rinin Hindistan kumaşları ile alış-verişe başlamaları ve İngilizlerin İran pazarından ham ipeği tüm Avrupa'ya dağıtması ile gerilemeye başlamıştır. İşte makale; ticari sahalar, devletler ve ticari merkezler üzerinde durarak, Osmanlı topraklarındaki diğer tüccar gruplarının çalışmaları, Evliya Çelebi'nin gözlemlerinden yararlanarak ticari ağıncı Hicaz'ı içine alması ve Batı Anadolu'daki tüccar ve zanaatkarların ticari faaliyetlerdeki rolünü anlatır.

“The Business of Trade: Bursa Merchants in the 1480s” [Ticaret işi: 1480'lerde Bursa Tüccarları]: Ölen kimselerin bıraktıkları malları, şeri'at esaslarına göre taksim eden tereke defterleri, Osmanlı iktisadi ve içtimai tarihini anlama bakımından oldukça önemli kaynaklardır. Faroqhi de bu kaynaklardan yararlanarak 15. yüzyıldaki Bursa tüccarlarının mal varlıkları hakkında bilgi veriyor. Bu bilgilerde ipek ticareti ile uğraşan kişilerin Bursa'nın en zengin tüccarları olduğu, ticari alış-verişlerde tüccarların nakit kullanmadan kadı onaylı senetler ile ödeme yaptıkları dikkat çekicidir. Ayrıca makale içerisinde, Bursa dışından gelen bazı tüccarlar ve bunların şehirdeki ticari faaliyetleri, tüccarların gayrimenkul malları ve hizmetinde çalıştırdıkları köleler hakkında da bilgiler vardır. Kölelerin belirli bir zaman sahiplerine hizmet ettikten sonra hür olarak kendi işlerini kurdukları, kadın kölelerin erkek kölelerden daha fazla para ettiği, bu açıdan özgürlüklerini almak konusunda kadınların erkeklerden daha az şansları olduğu gibi bilinen konulara da değinilmiştir.

“Trade and Traders in 1660s İskenderun” [1660'larda İskenderun'da ticaret ve tüccarlar]: 1660-61 tarihine ait İskenderun'un gümrük vergilerini gösteren arşiv belgelerinden yola çıkılarak, 17. yüzyılda gelişmeye başlayan İskenderun şehrinin ticari ve iktisadi yapısı hakkında bilgi verilmektedir. Şehrin fiziki görünüşü anlatıldıktan sonra şehre gelen gayrimüslim tüccarlardan bahsedilmiştir. Fransa, İngiltere ve Almanya'ya ait gemilerin İskenderun limanındaki ticari faaliyetleri, gemilerin limanda ödedikleri vergiler, mevsimlere göre ticaretteki hareketlilik ve dalgalanmalar izah edilerek, gayrimüslim tüccarların çoğunun hıristiyan olduğu, yahudilerin kayıtlarda hiç yer almadığı belirtilmektedir. Konular içerisinde İskenderun-Halep arasındaki ticari bağlantılar da yer almaktadır. 16. yüzyılda Halep şehri, İran'ın ham ipeğinin ihracatındaki en önemli pazarıdır ve bu pazar Hindistan, İran, Venedik, İngiltere ve Fransa'dan gelen tüccarların bulunduğu başlıca ticaret merkezi konumundadır.

“Red Sea Trade and Communications as Observed by Evliya Çelebi (1671-72)” [Evliya Çelebi'nin Gözlemlerine Göre Kızıl Deniz Ticareti ve Ulaşımı]: Cami, medrese ve surlar gibi yapılar hakkında bilgi veren Evliya Çelebi'nin,

ticaret ile ilgili konularda çok fazla ilgisi olmadığı, fakat şehirlerdeki pazar yerlerinden bahsetmesi açısından önemli bilgiler verdiği bilinmektedir. Evliya Çelebi'nin hac yolculuğu sırasında gördüğü Şam, Medine ve Mekke şehirlerinin durumu, ardından da Kahire'deki ticari faaliyetler bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Evliya Çelebi, Kahire kervanı ile dönerken, kervan Kızıl Deniz'e yakın bir yerden geçtiği için birçok bilgi edinmiştir. Bu bilgiler içerisinde Kızıl Deniz etrafındaki bölgesel ticaret, ölçüm teknikleri, gemicilik faaliyetleri ve bölgedeki kanal açma girişimleri yer almaktadır. Ayrıca Fas, Cezayir, Libya ve Tunus gibi ülkeleri içine alan Kuzey Afrika Bölgesi'ndeki tüccarların Mısır'la olan ticari ilişkileri de Evliya Çelebi'nin gözlemleriyle yorumlanmaktadır. Faroqhi; Evliya Çelebi'nin hac yolculuğu esnasında verdiği bilgilerin, zamanın sıradan hacı hikâyelerinin oldukça üstünde olduğunu belirtmektedir.

“Seventeenth Century Agricultural Crisis and the Art of Flute Playing: The Worldly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)” [17. Yüzyılda Tarımsal Krizler ve Ney Sanatı: Mevlevî Dervişlerinin Dünyevi İşleri]: Tarımsal üretimin yükselişi ve düşüşü ile zaviyelerin yardımseverliğinin artışı ve azalışı arasındaki bağlantı kurulmaya çalışılmış, Seyyid Gazi ve Mevlânâ Celâleddin zaviyelerinden örnekler verilerek 16. ve 17. yüzyılda zaviyelerin toplum üzerindeki fonksiyonları belirtilmiştir. Zaviyelerin gelirleri ve Mevlevî zaviyelerinin işleyişi, rençberden alınan vergiler ile sağlandığı için, Anadolu'daki tarımsal üretim seviyesinin düşmesi, bu zaviyeleri doğrudan etkilemiş ve birçok sıkıntı ortaya çıkarmıştır. Bu olayları yorumlamaya çalışan Faroqhi, Mevlevî mutfaklarından halka verilen yiyecek yardımı, zaviyelerdeki aydınlatma için harcanan paralar, sema dansları ve müzik üzerine bilgiler, çalışan görevlilerin hiyerarşik sıraya göre birbirlerine karşı konuları ve yaptıkları işler ile ilgili konuları anlatır. Çalışmanın sonunda ise, zaviyeler ile ilgili gelir ve gider hesapları, görevliler, maaşları vb. gibi konularda bilgi veren tablolar vardır.

“A Great Foundation in Difficulties: Or some Evidence on Economic Contraction in the Ottoman Empire of the Mid - Seventeenth Century” [Zorluklar İçerisinde Bir Büyük Vakıf: Ya da 17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Ekonomik Küçülme Üzerine Bazı Deliller]: 17. yüzyıl başlarında nüfusun olduğu toprakların giderek bozkırlaşması, kırsal topraklardaki gelirin azalması, alınan ağır vergiler ve birtakım isyanların ortaya çıkışı Anadolu'da büyük göçlerin başlamasına neden olmuştur. Bu göçler, Anadolu'nun başlıca şehir merkezlerine ve Batı Anadolu'daki Ege sahillerine yapılarak Anadolu'nun demografik görünümünü oldukça etkilemiştir. Dolayısıyla bu makale de, iktisadi ve demografik krizin şartları altında çalışan vakıfların ne gibi finansal zorluklarla karşılaştıkları-

nı, II. Mehmed'in Başveziri Mahmud Paşa'nın vakfına ait 1546 ve 1654-1655 tarihli belgelerin karşılaştırılması yoluyla izah etmeye çalışıyor. Mahmud Paşa imaretinin 16. yüzyılda başlıca vakıflardan biri olduğu, fakat 17. yüzyılın ortalarında önceki muhteşemliğinden çok az şey kaldığı belgelerde görülebilmektedir. Vakıflarda meydana gelen bu krizler toplum yapısını da genel bir çöküşe götürmüştür.

"Wealth and Power in the Land of Olives: the Economic and Political Activities of Müridoğlu Hacı Mehmed Ağa, Notable of Edremit (died in or before 1823)" [Zeytinler Diyarında Zenginlik ve Güç: Edremit Eşrafından Müridoğlu Hacı Mehmed Ağa'nın (1823 yılında veya öncesinde öldü) İktisadi ve Siyasi Faaliyetleri]: Bu makalede, Osmanlı Anadoluşunda yerel güçlerin ortaya çıkışı, servet ve güç sahibi olarak âyânların iktisadi ve siyasi faaliyetleri; Edremit'in ileri gelenlerinden Müridoğlu Hacı Mehmed Ağa örneğiyle verilmeye çalışılmıştır. Müridoğlu'nun devlet görevlilerine, vergiyle yükümlü halka ve içinde gayrimüslimlerin de bulunduğu tüccarlara, zengin bir kişi olarak borç para verdiği belgelerden öğrenilmektedir. Müridoğlu'nun ne kadar zeytin ağacı olduğu, yılda elde ettiği zeytin miktarı, bunların yağa çevrilmesi, zeytin ticareti ve ölçüleri gibi konularda verilen bilgiler, dönemle ilgili iktisadi araştırmalara önemli katkılarda bulunabilir. Sonuçta Faroqhi, Müridoğlu'nun servetini oluşturan üç kaynağı> tefeci olarak devlet adamlarına ve tüccarlara para vermesi, hububat yetiştirilmesi ve zeytin yağı satması gibi faktörlere bağlayarak, 18. ve 19. yüzyıl esnasında âyânların iktisadi ve siyasi faaliyetlerini bu örnekten yola çıkarak yorumlamıştır.

Bu açıklamalardan sonra son olarak diyebiliriz ki; uzun süren çalışmalar sonrası, büyük gayretle hazırlanmış makalelerin oluşturduğu bu kitap, 15. ve 19. yüzyıl arasındaki dönemde, Osmanlı iktisadi hayatı ve sosyal düzeni üzerine çalışan genç araştırmacılara yöntem ve bilgi bakımından pekçok yardımda bulunacak ve bu yardım Faroqhi'nin çalışmalarının en büyük değerini oluşturacaktır.